

1912 Seçimlerinde Eskişehir’de İttihatçı Bir Gazete: Hakikat Anadolu Sesleri

Selim SARI*,1

Araştırma Makalesi

Takvim-i Vekayi
ISSN: 2148-0087

Basım (Published): 30.12.2020
Kabul (Acceptance): 25.12.2020
Gönderi (Submitting): 17.12.2020

Cilt (Vol): 8
No (Issue): 2
Sayfa (Pages): 132-157

Adres:
1ORCID: 0000-0002-3039-7788

*Sorumlu Yazar (Corresponding);
E-mail: selimsari1985@gmail.com

Anahtar Kelimeler: Hakkikat
Gazetesi, Seçim, Eskişehir,
Mestan İsmail.

TELHİS (ÖZ)

Hakikat Anadolu Sesleri, 7 Şubat 1911 tarihinde Eskişehir’de yayın hayatına girmiş yerel bir gazetedir. Hakikat gazetesinin Sorumlu Müdürü İsmail Mestan’dır. Gazetenin Yazı İşleri Müdürlüğü görevini, İsmail Mestan ve Hakkı Tarık (Us) yapmıştır. Hakikat gazetesi günlük olarak çıkarılmıştır. Gazetenin yayım hayatı, 27 Temmuz 1912 tarihine kadar sürmüştür. Gazetenin iki yıl süren yayın hayatında, 240 nüsha neşredilmiştir. Gazetenin yayın politikası, İttihad ve Terakki Fırkası’nı destekleyici nitelikte olmuştur. Bu çalışmada, Eskişehir’de yapılan seçimlerde meydana gelen olaylar; Hakikat gazetesinin haberleri ve makaleleri ışığında incelenmiştir.

A Unionist Newspaper in Eskişehir in the 1912 Elections: Hakikat Anadolu Sesleri

Research Article

ABSTRACT

Hakikat Anadolu Sesleri was a local newspaper launched in Eskişehir on February 17, 1911. İsmail Mestan was the publisher of the newspaper. Mestan İsmail and Hakkı Tarık Us served as the editor in chief. Hakikat was published as a daily newspaper. The publication life of the newspaper continued until 27 July 1912. The publication policy of the newspaper has been supportive of the Committee of Union and Progress. During the two years, the newspaper was published as 240 issues. In this research, it was scrutinized the events that took place in election in Eskişehir in light of the news and articles of Hakikat newspaper.

KEYWORDS

Hakikat Newspaper, Election, Eskişehir, Mestan İsmail.

1. Giriş

Günlük yaşamımızda sıklıkla karşılaştığımız “seçim” kavramı kendi irademize dayanarak yaptığımız tercihleri ifade eder. Yani; bireyin kendi faydasını gözeterek verdiği kararlar bütünüdür.

Seçim kavramını genel manâdan özel manâya indirgersek; siyasî tanımına bakılırsa, Seçim resmi bir görev için bir kişinin seçilmesi veya oylama yoluyla siyasî bir teklifi kabul etme ve reddetme sürecidir. Siyasî anlamda seçimleri resmîyet kazanabilmesi için hukukîliği önemlidir. Bireylerin özgür iradesinin hukukî çerçevede resmi hâle getirdiği yegâne alan siyasî seçimlerdir (<https://www.britannica.com/topic/election-political-science>).

Tarihsel süreçte seçim kavramı Ortaçağ'da Roma Cumhuriyeti tarafından kullanıldığı görülmüştür. Roma Cumhuriyeti'nde kullanılan seçim kavramı yukarıda ifade ettiğimiz kavramlarla paralellik göstermemiştir. Çünkü Ortaçağ'da Roma'da kralların seçiminde söz sahibi olan tek güç kilise olmuştur. Kilise tarafından kullanılan adeta aforizma haline gelen “Kral tahtında sadece Tanrı'nın isteğiyle oturmaktadır,” tümcesi kralı tanrılaştırmaya yönelikti. Bu şekilde kralın konumu ve yetkileri meşrû hâle getirilerek, seçmen halk bertaraf edilmişti (Cotteret, 1975: 10).

Avrupa'da Rönesans, Reformla başlayan aydınlanma süreci; kilisenin gücünün azalmasına sebep oldu. 1789 Fransız İhtilâli sonucunda Avrupa'daki yönetim biçimi mutlak monarşiden cumhuriyet rejimine doğru evrildi. Cumhuriyet ile birlikte seçmen halk, iradesini meşru hale getirmesini sağlayan, oy kullanma hakkını elde etti. Böylelikle kralları iktidara getiren güç, kilise değil seçmen halk oldu (Sander, 2008: 164).

Osmanlı Devleti'nde seçim (intihâb) kavramı siyasî manada ilk kez Tanzimat dönemiyle birlikte görülmüştür (Olgun, 2011: 3). 23 Aralık 1876 tarihinde Kânûn-ı Esâsi'nin yani; Osmanlı Anayasası yürürlüğe girmiştir. Yeni Anayasa'da kişilere birtakım bireysel haklar tanınmanın yanında, mutlak monarşiden meşruti monarşiye doğru bir yönetim anlayışını da ortaya çıkardı. Böylece yönetimde, Mebusân ve Âyan Meclisi'nden oluşan dualist bir sistem vücuda geldi (Karpaz, 2014:99). Osmanlı Kânûn-i Esâsi, siyasî olarak halkın

iradesini, yansıtma şansı vermedi. Çünkü padişah istediği zaman Meclis-i Mebusân-ı feshetme yetkisine sahipti (İnalçık, 2016: 217).

II. Meşrutiyet dönemi olarak adlandırılan, Kânûn-i Esâsi'nin yürürlüğe girmesinin akabinde; 1877 Osmanlı Mebusan seçimleri yapılmıştır. 1877 yılında yapılan seçimde zamanın yetersizliği gösterilerek, mebuslar, vilayet meclis üyeleri tarafından seçildi. Seçilen mebuslar, 19 Mart 1877 tarihinde mecliste ilk kez bir araya geldi. 1878 yılında ikinci kez bir araya gelen meclis üyeleri hükümeti sert şekilde eleştirmelerinden dolayı, Meclis II. Abdülhamid tarafından süresiz şekilde feshedildi ve Kânûn-i Esâsi yürürlükten kaldırıldı. Bundan sonra, 1908'e kadar Abdülhamid'in mutlak otoritesine dayalı bir yönetim anlayışı Osmanlı'da hâkim oldu (Karpaz, 2016: 99).

1889 yılında İbrahim Temo, Abdullah Cevdet, İshak Sükuti, Mehmet Reşid, Hüseyinzade Ali adında askeri tıp öğrencileri tarafından "İttihad-i Osmani" adıyla gizli bir cemiyet kuruldu. Bu cemiyetin mensupları, o dönemde Paris'te yaşayan, Jön Türk lideri Ahmed Rıza'yla bağlantıya geçerek onunla aynı amaç için mücadele etmeye başladı. Böylece Ahmet Rıza'nın tavsiyesiyle, "İttihad-i Osmani" cemiyetinin ismi; "İttihat ve Terakki Cemiyeti" olarak değiştirildi (Tunaya, 1988: 19; Mardin, 2011: 235; Zürcher, 2013: 33).

Gizli bir cemiyet olarak kurulan bu yapılanma, 1908 yılına gelindiğinde ülkenin siyasetini etkileyen bir fırkaya dönüştü. İttihat ve Terakki mensuplarının bir araya gelmelerinden beri ortak düşünceleri; Osmanlı'nın kötü gidişini durdurmak ve II. Abdülhamid baskı rejimini ortadan kaldırmaktı. Bu düşünce doğrultusunda, II. Abdülhamid'e karşı başlattıkları siyasî eylemler sonucunda; yürürlükten kaldırılan Kânûn-i Esâsi 23 Temmuz 1908 tarihinde tekrar yürürlüğe girdi. Böylece; 1908 yılından 1918 yılına kadar sürecek olan, II. Meşrutiyet devri başladı. Yürürlüğe giren Anayasa ile birlikte Osmanlı Meclis-i Mebusân seçimleri tekrar yapılmaya başlandı (Uyar, 2012: 56).

II. Meşrutiyet devrinin ilk yıllarında Osmanlı'da yaşayan fertlere seçme ve seçilme hakkı verildi. Ayrıca, bu dönemde matbuat hürriyeti, şahıs hürriyeti gibi haklar da verilerek özgürlükçü bir ortam yaratılmaya çalışıldı. Bu özgürlükçü ortamda, 1919 yılına kadar toplamda dört genel seçim yapıldı (Tunaya, 1988: 5).

Meşrutiyet devirinin ilk mebus seçimi, 1908 yılının Kasım ve Aralık aylarından gerçekleştirildi. Seçimler iki dereceli şekilde icra edildi. Oy kullanacak kişilerin, seçmenlerin oy kullanması için en az 25 yaşında olması ve cinsiyetinse erkek olması zorunluğu vardı. Seçimde kadınlar, bir kişini hizmetinde çalışanlar, devlete vergi veremeyecek derece fakir olanların oy kullanma hakkı yoktu (Güneş, 1997: 246). Seçime İttihad ve Terakki Fırkası ve Ahrar Fırkası katıldı. 11 Aralık 1908 tarihinde İstanbul Mebus seçimlerinde İttihad ve Terakki Fırkası ezici üstünlükle, yönetimde söz sahibi oldu ve 17 Aralık 1908 tarihinde Meclis-i Mebûsan açıldı (Çavdar,1991:41). Meclisin açılmasından kısa bir süre sonra meşruti yönetime karşı olan, İttihad ve Terakki'ye muhalefet eden guruplar; 31 Mart İsyanı'nı başlattı. Bu isyanın sonucunda II. Abdülhamid tahttan indirilerek yerine V. Mehmed Reşad başa getirildi. 1909 yılında Kânûn-i Esasi tadil edilerek padişahın otoritesi azaltılarak, İttihad ve Terakki'nin otoritesi artırıldı (Çavdar, 1991: 56).

Meşrutiyet devrinde yapılan diğer bir seçimse; 1912 Osmanlı Meclis-i Mebusan seçimleridir. Bu seçimlerin öncesinde 21 Kasım 1911 tarihinde Hürriyet ve İtilaf Fırkası adıyla yeni bir fırka tarih sahnesine çıktı (Tunaya,1988: 264).

1908 yılından beri hizmet veren Meclis-i Mebusan 18 Ocak 1912 tarihinde feshedilmesiyle yeni bir seçim dönemine girildi. Artık yeni seçimde İttihat ve Terakki Fırkası'nın karşısında muhafazakâr monarşist bir görüş benimseyen; Hürriyet ve İttilaf Fırkası yer aldı (Kansu, 1995: 313).

Yeni fırkanın ortaya çıkışı, İttihatçıları tedirgin etmeye başladı. Tedirginliklerinin kaynağı; 11 Aralık 1911 tarihinde İstanbul'da yapılan ara seçimlerde, Hürriyet ve İttilaf Fırkası'nın aday, Tahir Hayrettin Bey'in İttihad ve Terakki Fırkası aday Memduh Bey'i bir oy farkla yenmesiydi. Bu sebepten ötürü; İttihatçılar rakibini seçimlerde saf dışı bırakmak için elinden geleni gayreti göstermişti (Ahmad, 2013: 128).

Seçimler 2 Ağustos 1908 tarihinde çıkarılan İntihabat-ı Mebusan Kanun'a göre yürütülüyordu. Bu kanuna göre seçim iki aşamadan meydana geliyordu. İlk önce "Müntehabi Sani" adıyla anılan seçmen kitlesi seçiliyordu. Daha sonra, bu seçmenler milletvekili adaylarını belirliyordu. Seçimde oy

oranında sayısal üstünlüğü sağlayan parti seçimi kazanmış oluyordu (Olgun, 2004: 141).

Meclis-i Mebusan Seçimleri 1912 yılının Ocak ve Mart aylarında yapılmasına karar verildi (Olgun, 2002: 113). Seçimlerin denetimini “Heyeti Teftişîye” adıyla bir gurup yerine getirecekti. Fakat İttihat ve Terakki Fırkası’nın hâlâ iktidarda etkili olmasından dolayı, seçim denetlenmesi sağlıklı bir şekilde yapılamamıştı. Ayrıca, ülke genelinde yapılan seçimlerin farklı tarihlerde yapılması, bazı bölgelerde seçim sonuçlarının erkenden öğrenilip tedbirler alınmasına da yol açtı. 1912 Seçimlerinde koşullar adil ve eşit şekilde değildi. Dahası, böyle bir seçim ortamında halkta güvenlik güçleri tarafından baskı altında tutuluyordu. Baskılar öyle bir hal almıştı ki Hürriyet İttilaf Fırkası’nın eski Edirne Mebus Dr. Rıza Tevfik kolluk güçlerinin şiddetine maruz kalmıştı. Bu duruma üzülen Dr. Rıza Tevfik kaleme aldığı şiirde “Döğün zavallı vatan,” dizeleriyle olaya tepki gösterdi. Yaşanan bu olayla, 1912 seçimleri tarihe sopalı/ dayaklı seçimler olarak geçti (Çavdar: 2004: 123-124).

Baskı ve şiddet ortamında yapılan seçimlerde İttihad ve Terakki Fırkası’ndan 284 kişi milletvekili seçilerek meclise girmeye hak kazandı. Hürriyet ve İttilaf Fırkası’ysa meclise 15 milletvekile sokabilmişti. 18 Nisan 1912 tarihinde açılan meclis 4 Ağustos 1912 tarihine kadar faaliyetlerini sürdürdü (Olgun, 2002: 114).

2. Hakikat Gazetesi

Hakikat gazetesiyle ilgili bilgi vermeden önce, II. Meşrutiyet devrinde Eskişehir’de ortaya çıkan gazete ve dergilerin tarihçesi hakkında kısaca şu bilgilerin verilmesi önem arz etmektedir.

2.1. Eskişehir’de Yerel Basının Doğuşu

24 Temmuz 1908 tarihinden sonra, Türk basın tarihinde otuz yıllık basın sansürünün kaldırmasının ardından, süreli yayınların neşriyatında bir canlılık yaşandığı görülmüştür. Türkiye’nin çeşitli vilayetlerinde gazete çıkarmak için imtiyaz başvuru sayısında artış yaşanmıştır. Bu artış memleketin her tarafında görülmüştür. 1908 yılının başında Türkiye’de 120 olan gazete ve mecmua imtiyaz başvuru sayısı; bir sene sonra İstanbul’da 52’den 377’ye çıkmıştır. İzmir- Aydın bölgesinde 110, Selanik’te 57’ye ulaşmıştır (Koloğlu, 2015: 87).

Eskişehir’de basın hayatı da II. Meşrutiyet devrinin özgürlükçü ortamında hayat bulmuştur. Eskişehir’de 1909 yılında yayınlanan ilk gazete Nimet’dir. Gazetenin sahibi Mehmet Burhanettin, sorumlu müdürüyse; Hafız M. Nafiz’dı.

II. Meşrutiyet döneminde, 12 Temmuz 1910 tarihinde Eskişehir’de çıkan diğer bir gazete Eskişehir’dir. Gazetenin sorumlu müdürü; İsmail Mestan’dı. Gazete, haftada iki gün neşredilmiştir.

Eskişehir’de 3 Mart 1912 tarihinde yayın hayatına giren diğer bir gazete Metanet gazetesidir. Gazetenin sahipleri Mehmet Burhanettin ve Hocasade Arif Bey’dir. Gazetede haftada üç gün neşredilmiştir.

Fahrettin Kerim tarafından 1914 yılında Tehvid-i Efkar gazetesi çıkarılmıştır. Fahrettin Kerim’in 1914 yılından çıkarttığı diğer bir gazete Hilâl-i Osmani’dir. Fahrettin Kerim iki gazeteyi çıkardığı zaman 14 yaşında olması kayda değer bir olaydı.

İdris Vehbi tarafından 19 Haziran 1915 tarihinde Kurultay gazetesi çıkarılmıştır. İsminden de anlaşılacağı üzere, Kurultay gazetesinde hukuk konusu ön plandaydı.

Eskişehir’de özel gazetelerinin yanında vilayete ait resmi gazetede neşredilmiştir. Eskişehir Livası İstatistik Müdüriyeti tarafından 1916 yılında neşredilen Karacahisar gazetesi vilayetin ilk resmi gazetesiydi. Karacahisar gazetesi hafta bir kez çıkarılmıştı.

Azm-ü Emel gazetesi, Kenan Turgut tarafından 4 Ocak 1916 tarihinde yayınlanmaya başlanmıştır. Gazetenin sorumlu müdürü Hüseyin Sami Bey’dir. Gazete haftalık olarak yayın yapmıştır.

Nevzad gazetesi, 1917 yılında Katırcızade Sedat Hakkı tarafından yayın hayatına kazandırılmıştır. Gazetede edebî ve mizahi konular ağırlıkta olmuştur.

Ferda dergisi, 15 Haziran 1918 tarihinde Muallim Kemalettin tarafından yayımlanmıştır. Gazetenin sorumlu müdürü Muallim Ahmet Sami’dir. Dergi onbeş günde bir kez okuyucularıyla ulaşmıştır. Derginin sahibi ve müdürünün öğretmen olmasından dolayı, dergide; ilmî, sosyal, iktisadî, edebî konular ön planda olmuştur (Varlık, 2003: 186-188).

2.2. Hakikat Gazetesinin Yayın Hayatına Giriş, İlk Sayfaları, İlk Haberleri ve Başmuharrirleri

İkinci Meşrutiyet devrinde 7 Şubat 1911 tarihinde Eskişehir’de neşrettiği ilk nüshasıyla Hakikat Anadolu Sesleri gazetesi Türk basın hayatına girmiştir. Gazetenin imtiyaz sahibi; İsmail Mestan¹, gazetenin mesul müdürü; Dava Vekili Takiyüddin’dir.

Gazete ekseriyetle dört sayfa olarak neşredilmiştir. Gazetenin ilk sayfasında fotoğraf-1’de görüldüğü gibi, Arapça harfle yazılmış “Hakikat” logosu vardır. Hakikat logosunun hemen altında Arapça harflerle yazılmış olan 1326 “Anadolu Sesler” ibaresi mevcuttur. Bu ibarenin altında “Her gün çıkar ve her şeyden bahseder Osmanlı gazetesidir” alt başlığı bulunmaktadır. Gazetenin satış ücreti her yer için posta ücretiyle beraber seneliği 90, altı aylığı 45 kuruştur. Gazetenin telgraf adresi “Hakikat”dir. Gazetenin idarehanesi Eskişehir’de Hasan Bey ve Şürekâsı Matbaası’dır. Gazetenin yayım hayatı 7 Şubat 1911 tarihinden 27 Temmuz 1912 tarihine kadar sürmüştür. Hakikat gazetesinin 240 sayıdan oluşan nüshaları Hakkı Tarık Us Koleksiyonu’nda mevcuttur.

Fotoğraf-1: Hakikat gazetesinin 7 Şubat 1911 tarihindeki ilk nüshası.

¹ Arşiv ve diğer kaynak taramalarında İsmail Mestan’ın hayatı hakkında tafsilatlı bir malumata ulaşılamamıştır. Abidin Nesimi’nin Yılların İçinden isimli eserinde İsmail Mestan’ın 1915 Ermeni Tehciri sırasından öldürüldüğü yazmaktadır. Nesimi, İsmail Mestan’ın öldürülmesini şu şekilde anlatmıştır: “Dr. Reşit, ilk önce Irak’ta idari bir ünvanı olmadan Teşkilât-ı Mahsusa hesabına, hüviyetini gizleyerek çalışmış, daha sonra Diyarbakır’a vali olmuş, kendisine verilen Ermeni tehciri işini yürütmüştür. Dr. Reşit’in Irak’ta bulunduğu dönemde ve daha sonra Diyarbakır valiliği sırasında faili bulunamayan birçok cinayetler olmuştur. Bunların içinde en önemlileri Basra valisi Ferit’in, Müntefek mutasarrıfı Bedi Nuri’nin Lice kaymakamı babam Hüseyin Nesimi’nin, Beşiri kaymakam vekili Sabit’in, gazeteci İsmail Mestan’ın vb. öldürülmeleridir. Bu öldürülenlerin hemen hepsi sosyalist veya flantrop (iyiliksever) kişilerdi.” (Nesimi, 1977: 39).

Hakikat gazetesinin 7 Şubat 1911 tarihinde yayınlanan ilk nüshasında “Hakikat’ın Maksadı” başlıklı yazıda; gazetenin kuruluşu, amacı ve yayın politikası şu şekilde belirtilmiştir:

“Hiç değilse Anadolu’nun Şimâl-i garbisi için mühim bir ictima-i merkez hâlini alan Eskişehir kasabasında, namına haftada iki defa çıkan Ekişehir gazetesi intişar etmekte idi. Osmanlı bürkanının ilk bacası olan bu memlekette sekiz aylık bir tecrübe nazarlarımızda ispat etti ki mevkidan in fevkalade istidadı, ahalimizin derin ve vasi ihtiyacıyla mütenasip bir yevmi gazeteye lüzum vardır. İşte bu ihtiya sevkiyle hakikat meydana çıktı. Maksadına gelince: İstanbul’un mütebessim ve raksan dünyanın muhitinden devşireceği taze ve nermin hayalleri, demir kollarıyla Anadolu’nun kabuslu, kuvvetli köşelerine serperek şenlendirmeye çalışmak ve o harabelerden toparlayabildiği feryatlar, iniltileri götürüp payitahta silkerek şetaretlere biraz da matem katmaktır. Birbirinin aynı sayılmalarına rağmen gayri gibi davranan bu iki zıddı barıştırmak bakalım müyesser olacak mı? Tevlid ettikleri nâleleri görünce neşeler kaçmayacak mı? Hizmet ettikleri neşeler karşısında nâler artmayacak mı? Hakikat yanık bağırlardan kopup gelen acı acı Anadolu sesleri ile meydanda buldukça, ince duygulu bazı kulakarı incitirse mazur görülmelidir. Zira dert ağlatır aşk söyletir.” (Hakikat, 1911: 1).

Hakikat gazetesinin başmuharrirlik görevini gazete imtiyaz sahibi Mestan İsmail yerine getirmiştir. İsmail Mestan’ın yazıları gazetenin birinci sayfasının sol sütununda bulunmaktadır. İsmail Mestan, siyasî, ekonomik, sosyo-kültür her konuda yazılar kaleme aldığı görülmektedir.

İsmail Mestan, II. Meşrutiyet devrinde kadın haklarıyla ilgili makaleler kaleme almıştır. Yazılarında kadınların erkeklerle aynı haklara sahip olmalarını savunmuştur. Örneğin; 5 Mart 1911 tarihinde “Bizde Kadınlar” başlıklı yazısında, erkeklerin kadınlara bakış açılarını şu cümleler ışığında dile getirmiştir:

“Azap içinde, kahr altında yaşamak kadın için bir vazife, onları ezmek, hırpalamak da erkeklerin hakkı gibi telakki olunuyor. Her kim olursa olsun makinesini yağlar, arabasını tamir ettirir, baltasını biler, bu aletlere karşı üstüne düşen vazifeyi şu suretle ifa eder; çünkü onların kendisine birer fayda

temin ettiklerini bilir, Őu faydayı devam ettirebilmek için bu aletleri itinalıca kullanmak lüzumunu anlatmıştır. Hepsine hizmet eder, hepsini esirger, baltası taŐa vurmaz, arabasına fazla yük sarmaz, makinesini boŐu boŐuna iŐletmez; zira körelir, kırılır, aŐılırsa zarar kendinedir. Lâkin kadın hiç gözünde değildir. Kendi zu'munca onun için hiçbir faydası yoktur. Geçici ve hayvanî bir hisse kapılarak tutuŐmuş evlenmiş, o belayı başına almıŐ! Hevesâtı ise çoktan kırılmışsa da Şimdi onu el kiri gibi yıkama, bir kirli çamaŐır gibi deđiŐtirmek çarelerini düşünüyor! Artık Őu nazarlar görülen kadında başka bir kabahat aramaya hacet var mı? Bir kere evde bulunuşu, yaşayışu kabahat! O sefil herifin kadınları hakkında ne fikir beslediğini tamamıyla vâkıf mısınız? “Kadın demek, eli kiri demektir!” diyor. Beceriksizlikle, dikkatsizlikle, düşüncesizlikle her nasılsa eline bulaŐtırdıđı bu lekeden müteffenir olmak hususuyla kendini mazur göstermek istiyor! Kadınları, el kiri olmak üzere tanıyan habis ruhlar, anlamıyorlar ki insansiyetinin silinmez lekesi, tedavi kabul etmez yağırı asıl kendileridir...” (Mestan, 1911: 1).

İsmail Mestan'dan sonra sıklıkla gazetede yazılar kaleme alan M. Takiyüddin olmuştur. Takiyüddin'in yazıları, gazetenin birinci ve ikinci sayfalarında yayımlanmıştır. Takiyüddin, yazılarında dönemin siyasi olaylarına değindiği görülmüştür.

Takiyüddin; 19 Şubat 1911 tarihinde “Siyaset: Gizli Parmaklar” başlığıyla kaleme aldığı yazıda, Yemen İsyanı'na temas etmiştir. Yemen'de ortaya çıkan isyanın nedenleri hakkında görüşlerini Őu Şekilde dile getirmiştir:

“Bazıları isyan sebebi olmak üzere Abdülhamid adamlarının Mısır'da Avrupa'da ötede beride teşkil ettikleri cemiyetleri gösterdi. Bazıları da hükümetin, ilân-ı Meşrutiyet'ten sonra Yemen ahalisine karşı kayıtsız davranması, mühimsemezlik yaptığını, Meşrutiyet'in vücudunu gösterecek bir vaziyette bulunmamıŐ olduğunu sebep tuttu. Birçok fikirler de Seyyid İdris ve İmam Yahya'nın müstakil hükümetler teşkil etmek hususundaki kuruntularının, ihtiraslarının neticesi olduğu zahib oldu. Bundan başka Yemen hadiselerinin zuhurundaki pek çok zamanlardan beri Arabistan kumlarında gömülü olan İngiliz parmaklarının tahrikâtı olduğu yazıldı.”

Takiyüddin, Yemen isyanının asıl müsebbibi olarak İngilizleri göstermiştir. Seyyid İdris ve İmam Yahya'nın kuruntularından faydalanan İngilizlerin isyanı ateşlediğini öne sürmüştür. Bunu, "Yemen isyanının müessiri, mucidi hep İngiltere'dir diyelim de hiç olmazsa kalbimiz bari rahat olsun. Göz hasmını tanısın!" diyerek belirtmiştir (Takiyüddin, 1911: 1).

Hakikat gazetesinin önemli başmuharirlerinden birisi de; Hakkı Tarık (Us) idi. Hakkı Tarık, 27 Nisan 1912 tarihinde gazetenin tahrir ve idare müdürlüğü görevini yerine getirmiştir. Gazetede sıklıkla siyasî konular içeren makaleler kaleme almıştır.

3. Hakikat Gazetesinde 1912 Seçimleri

1912 Osmanlı Mebusan seçimleri, Hakikat gazetesinde neşredilen makale ve haber örneklerinden alıntılar yapılarak gazetenin seçime karşı duruşu, söylemleri, algıları bu kısımda anlatılmaya çalışılmıştır.

3.1. Seçim Öncesinde Hakikat Gazetesi

Hakikat gazetesi, Eskişehir'de İttihatçılar lehinde yayın yapan bir gazeteydi. Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın kurulması, gazete sayfalarında genişçe yer aldığı görülmüştür. İttihatçıların karşısında peyda olan, yeni muhalif bir partinin kurulması gazete muharrirleri tarafından itidalle karşılanmamıştır. Yeni kurulan muhalif partiyi gazetede yer alan sütunlarında tenkit etmişlerdir.

Yeni kurulan fırka sözde ülkenin çıkarını gözeten muhalif bir firkadır. İsmail Mestan'a göre özde firkanın kuruluş amacı; İttihad ve Terakki Fırkası'nı yok etmektir. Mestan, bu savını; 31 Mart Hadisesi'nin çıkmasında rol alan insanların firkanın kurulmasında etkili olmasına dayandırır. Bu kişilerin hedefi, ülkenin yararını gözetmekten çok; kendi kişisel çıkarlarını gözetmeleridir (Mestan, 20 Aralık 1911: 1).

Mehmed Nuri ise Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın kurulmasıyla birlikte firkanın ülkeye hürriyet getireceğini, vatanı kurtaracağına yönelik propagandalar yapıldığını, asıl amacın İttihatçıların kutsallığına gölge düşürmek olduğunu belirtir. Fakat vatanın istikbâlinin milletin saadetinin, İttihat ve Terakki elinde olduğunu, bunun halk tarafından bilinmesinin gerektiğine vurgu yapmıştır (Nuri, 20 Aralık 1911:2).

Yeni muhalif fırkanın kurulduğu sıralarda memleketin dışında İtalyanlar ile Trablusgarp Savaşı'ı yaşıyordu. Bu durumdan dolayı, İttılafçılar dış konulara ağırlık verilmesi gerektiği ileri sürmüşlerdi. Mecliste iki fırka uzlaşmak için görüşmelerde bulunmuşlardı. İttılafçılar kısa süreliğine bir anlaşma yapıp, savaş bittikten sonra kozları paylaşmak niyetindeydiler. Fakat iş bu şekilde gerçekleşmedi. Müzakereler sırasında İttılafçılar; memurların cemiyetten ilişkilerinin kesilmesi, Said Paşa kabine başkanlığından çekilmesi, siyasî suçlarının affedilmesi, İdare-i Örfiye'nin kaldırılması ve 35'inci² maddenin düzenlenmesinden vazgeçilmesi yönünde tekliflerde bulunmuşlardır.

Hakikat gazetesi, bu tekliflerin altında yatan hileleri açığa çıkarmaya çalışmıştı. Memurların cemiyetten el çektirilmesiyle ilgili talep, hükümetin İttihatçıların elinden İttılafçıların eline geçmesi amaçlanmıştır (Hakikat, 16 Aralık 1911: 1).

Said Paşa'nın kabine başkanlığından çekilmesiyle ilgili teklifse, Said Paşa'nın İttihatçıları desteklemesi neden gösterilir. Ayrıca, bu teklifle; İttılaf cephesi, Said Paşa yerine kendilerini destekleyen bir kişi bulma niyetindedir.

İdare-i Örfi'nin kaldırılmasıysa ilgili talepte bulunan muhalif cephe İttihatçıların aleyhinde istediği ithamlarda bulunabilecek ve hatta onlara karşı ihtilâl yapma şansını yakalayacaklardı.

35'inci maddenin tadil edilmesiyle İttılafçılara kargaşa çıkarma izni verilmeyecektir. Çünkü hükümet kuvvetli olduğu zaman onların fenalıklarını önleyebilecektir. İttılafçılar bu talepleriyle istediklerini yapabilecektir. Örneğin, kargaşa çıkararak meclisin feshedilmesine yol açabilecektir. Böylece İttihatçıları bertaraf etmiş olacaktır.

Hakikat gazetesi tüm bu nedenlerle ilgili argümanlarını sunduktan sonra, İttihatçılara iki türlü seçenek sunar: Ya bunların bütün tekliflerini kabul edip memleketle beraber şahsiyetlerini de feda eylemek ya da ciddi bir azimle ortaya atılıp onlarla savaş meydanında vuruşmaktır (Hakikat, 16 Aralık 1911: 1-2).

---

² Kânûn-i Esasi'nin 35. maddesi şu şekildedir: "Vekillerle Hey'et-i Meb'ûsan arasında bir anlaşmazlık çıktığında vekilin değiştirilmesi veya Hey'et-i Meb'ûsan'ın feshi padişahın yetkisindedir." (Aydın, 2001: 330).

İstanbul'da Lütü Fikri'nin çıkardığı gazetede Eskişehir'den gönderilen imzasız bir yazı yayınlanmıştır. Yazıda, Hakikat gazetesi ve İttihatçıları aşağılayıcı sözler yer almıştır. Hakikat gazetesinin muharrirlerinden Hasköylü İbrahim gazetesini ve cemiyeti koruyan şu cümleleri sarf etmiştir. “Ey hain, şurasını iyi bil ki, işte o muhterem gözbebeği, “Sevgili Hakikatımız senin gibi perde arkasında davul çalmak isteyenlere daha çok fare deliği aratacak. Gene emin ol ki: Milletın en güzide vatanperverlerinden, namuslu çehrelerinden teşekkül etmiş İttihad ve Terakki Cemiyeti de böyle senin gibi zehir saçmak isteyen mel'unların, yılanlarını kafasını ezecek” (İbrahim, 27 Aralık 1911: 2).

Bu arada, Meclis-i Mebusan bıçak gibi ikiye ayrılmıştı. Bunların çoğunluğu, yani İttihatçılar, mebusanın feshini arzu ediyordu. İtilaf Fırkası'ysa meclisin feshine taraftar değildi. Ayrıca, 1912 seçimlerinin öncesinde Anayasanın 35'inci maddesi tadil edilmesi konusunda mecliste görüşmeler yapılmıştı. Gazetenin 10 Ocak 1912 tarihindeki sayısında İsmail Mestan'ın başmakalesinde 35'inci maddeye muhaliflik yapan Hürriyet ve İtilaf cephesi eleştirilmiştir. 35'inci maddenin değiştirilmesinin nedeni padişahın hukukun üstünlüğünü hiçe saymasıdır. Hürriyet ve İtilaf Cephesi padişahın hukuk sınırlarının daraltılmaması için mücadele etmiştir. İttihatçılar, muhaliflerin asıl amacı; yetki kısıtlaması değildir (Mestan, 1912: 1).

İsmail Mestan'a göre asıl amaç; İttihad ve Terakki'nin yok olmasının istenmesidir. Mestan, “Vaktiyle Fatih Sultan Mehmed Hazretlerinin İstanbul'u kuşattıkları zaman, içeride sandalye kavgasıyla meşgul olan kardinallerden bazıları “Burada kardinal kalpağı görmektense, Osmanlı kavuğu görmek bizce daha ziyade mucib-i memnuniyet olur!” demişlerdi. İşte o kardinallerin sandalyesinde oturan bugünkü muhalifler de, Burada İttihad ve Terakki kuvveti hüküm süreceğine varsın Moskof nüfuzu câri olsun!” diyorlar,” örneğinden hareketle muhalif fırkanın asıl maksadını belirtmiştir (Mestan, 1912: 1).

Anayasanın 35'inci maddesinin tadil edilmesi için yapılan görüşmelerden sonuç alınamaması nedeniyle, Said Paşa Meclis'i feshedme kararı almıştır. Bundan sonra yeni bir seçim dönemine girilmiştir. Yeni mebusların seçimine hemen başlanmak için Dahiliye Nezareti'nden alınan emirle Eskişehir

kazasında 20 Ocak 1912 tarihinde seçim çalışmalarına başlanmıştır (Hakikat, 15 Ocak 1912:2).

Gazetenin 22 Ocak 1912 sayısında Eskişehir İttihat ve Terakki Kulübü'nde bir toplantı gerçekleştirileceği duyurulmuştur. Gazetede, Eskişehir genelinde İttihat ve Terakki lehinde propaganda çalışmalarına hız verilmiştir (Hakikat, 22 Ocak 1912: 1).

Gazetenin isimsiz neşredilen başmakalesinde yapılacak seçimler hakkında yorumlara yer verilmiştir. Yapılan bir önceki İstanbul seçimlerini İttihatçıların iyi şekilde çalışmadığı için muhalifler kazanmıştır. Bu durum muhaliflerin ümitlerini artmıştır. İttihad ve Terakki'ye düşen vazife bütün gücüyle çalışarak seçimi kazanmaktır. Ülkenin geleceği adına ülkenin kurtuluşu için bunun yapılması elzemdir. Yazıda bu seçimlerin hayatiliğine dikkat çekilmiştir (Hakikat, 22 Ocak 1911: 1).

Eskişehir Kaymakamı Aziz Zekai'de yeniden yapılacak mebus seçimlerinden dolayı Eskişehir'de oy kullanacak kaza halkına ihtarnameler göndererek buldukları yerlere kayıt yaptırmaları yönünde uyarmıştır (Hakikat, 22 Ocak 1912: 2).

Osmanlı Mebusların nasıl belirleneceği gazetenin 2 Mart 1912 tarihindeki nüshasından belirtilmiştir. 30 yaşını doldurmuş her Osmanlı vatandaşı mebus olmak istemiştir. Gazetede hangi mebusa oy verileceği, mülahaza edilmiştir.

Doktor Keklikyan'a göre seçilen kişinin dirayetli, zeki olması önemlidir. Seçilecek mebus din ve mezhep, millet ve cemiyet, fırka ayırt etmeyecektir. Mebusun tek amacı, vatana hizmet olacaktır (Keklikyan, 1912: 3).

3.2. Eskişehir Kazasında Müntehabi Sani Seçimleri

Seçim kararı alındıktan sonra, seçim yasasına göre; seçmenlerin oy vermesini kolaylaştırmak adına şehir 16 bölgeye ayrılmış ve ayrılan bölgede sandık kurulları teşkil edilmiştir. 4 Mart Pazar günü görevliler oy verme işlemlerini Eskişehir kazasından başlatmıştır. Oy verme işlemleri sırasında İtilafçıların yandaşları seçimi sabote ederek, seçim işlemlerini kendileri yönlendirmeye kalkışınca, sandık görevlilerinin tepkisi ve jandarmanın araya girmesiyle olaylar büyümeden kontrol altına alınmıştı.

Takvim-i Vekayi

Eskişehir’de müntehib-i sânilerin seçimi 5 Mart Pazartesi gece saat onda son bulmuştur. Eskişehir kazâsı bir merkezinden 18 müntehib-i sâni çıkmıştır. Mülhâkatıyla beraber, Eskişehir kazası 61 müntehibi sani çıkmıştır. Fakat, ilk önce seçim kazâ merkezine yapıldı. Merkez adına çıkacak olan 18 müntehibi sani adayı hem İttihat ve Terakki hem de İtilaf Fırkası’ndan gösterilmiştir (Hakikat, 18 Mart 1912: 3).

Eskişehir’in kaza merkezine ait 18 muntahib-i sânidən seçilen İttihatçı adayları ve diğer adayların isimleri şu şekildedir (Hakikat, 20 Mart 1912: 3):

Karapınar Mahallesinden:	Kaymakam Zekâi Bey.
Paşa Mahallesinden:	Hacı Eminzade Arif Bey.
Şarkiye Mahallesinden:	Satırzade Emin Bey.
Hoşnudiye Mahallesinden:	Sabık Muhtar Artin Efendi, Agobçıyan.
Hacı Ali Bey Mahallesinden:	Hacı Osman Ağa, Hacı Mehmet Şâkir
Yeni Mahalleden:	Hacı Hafız Ömer, Muhtar Niyazi Efendi.
Ferahiye Mahallesinden:	Büyük Kerim Ağa.
Mamûre Mahallesinden	Muallim Ali Nazmi Efendi.
Hamidiye Mahallesinden	Muhtar Said Ağa.
Bitaraf:	
Cünnudiye Mahallesinden:	Mestçi Hacı Mehmed Ağa.
İtilafdan Kazananlar	
Arifiye Mahallesinden:	Yorgi Bostancidis, Simon Arabidis.
Akçağlıandan:	Sadık Efendi Zeytundinis.
Dede Mahallesinden:	Hacı Eyub
Sûi Ahval sahibi olduğundan reyi çürüyen:	Nuri Bey.

Müntehab-i sani namzedlerin seçilmesi hakkında gazetede, bir değerlendirme yazısı kaleme alınmıştır. Yazıda seçim atmosferinin nasıl geçtiği resmedilmiştir. Eskişehir’de İttihad ve İtilaf kuvvetleri adeta harp vaziyeti

almıştır. İttihad namına 18 kişi, İttılafçılar adına 18 kişi aday gösterilmiştir. Her iki partide namzedlerini matbu evrakla ilan etmiştir. Yazı, şu cümlelerle devam etmiştir:

“Harp başladı, düşmanın saçtığı iftira, tezvîr, fesâd ve yalan fişekleri karşısında İttihad ordugâhından bütün âfâkı sarsan hakikat gülleri yağdırıyorlardı. Eskişehir’in muhitinde hakiki bir mübareze, bir mübareze-i fikr ve meslek devam ediyordu. İlk gün netice anlaşılır gibi oldu: Ta’li harb İttihad’a gülümsüyordu. Ertesi gün düşman tarafından yine faaliyet görülüyor idiyse kuvve-i maneviyelerinin büsbütün kırıldığı mahsus oluyordu. Nihayet İttihad ve ve Terakki’nin galabe-i kat’iyesi, İttılafçılarının inhizam-ı kahkarîsi taraf tebşir olundu. Artık Eskişehir’de İttihad hâkim olmuş, İtilafsa ebediyen ölmüş bitmişti. Bundan böyle buralarda livâyı İttihad olanca şan ve şerefiyle mevcelenecektir. Eskişehir hissesine düşen inkılâbı hûkukîyi bu sûretle yapmıştır” (Hakikat, 22 Mart 1912: 1).

Eskişehir’de yapılan Muntehabi sani seçimlerinde İttihatçıların ezici üstünlük yakalaması, muhalif fırkaya mensupları endişeye sevk etmiştir. Bunun sonucunda Eskişehir’de muhalif parti üyeleri, Hakikat gazetesinde yayınlamaları için istifa mektupları göndermeye başlamıştır. Bu istifa mektupları şu şekildedir:

Akçağlan Mahallesinden Kara Mustafa oğlu Mehmed Hakikat gazetesine gönderdiği mektupta; “Hürriyet ve İttılaf Fırkasından istifa ederek İttihad ve Terakki’ye dahil olduğumu ilan etmenizi rica olunur,” ifadeleri kullanmıştır.

Dudluca Karyesinden Emin Hocaoğlu Ali’nin mektubu “Bazı iğfalata kapılarak Eskişehir Hürriyet Fırkası’na dahil olmuşsam da bu kerre nâdimen fırka-i mezkûreden istifâ ettiğimi muteber gazetenizle ilân müsterhamdır,” şeklindedir.

Eskişehir Hacı Bey Mahallesinden Ağa Mustafazade Ali Rıza mektubu, “Her nasılsa iğfâlâta kapılarak dâhil olduğum Hürriyet ve İtilaf fırkasından kemâl-i nefretle istifâ ederek vatan ve millet uğrunda çalışan İttihad ve Terakki cemiyetine maaliftihar dâhil olduğumu gazete-i muteberinizle ilânı müsterhamdır,” şeklindeydi.

Maliye Tahsildarlarından Âsaf'ın mektubu; “Benim Hürriyet ve İtilaf fırkası namına köylerde propoganda yapacağım şâyi olmuş. Böyle bir şâyia çıkararlara lanet etmekle beraber mensbiyetiyle müftehir bulunduğum İttihad ve Terakki cemiyetinin sadık bir ferdi olduğumu ilâna vesatet eyleminiz ricâ ederim,” şeklindedir (Hakikat, 22 Mart 1912: 3)

3.3. Eskişehir'deki Seçimlerde Yaşanan İrticai Olaylar

Müntehabi Sani seçimlerini kaybeden Hürriyet ve İtilaf Fırkası köylerde henüz başlamayan seçimleri kazanarak dezavantajlı durumu avantaja çevirme gayreti içerisinde girişmişlerdi. Bunun içinse seçimde din üzerinden propogandalar yapmaya başladılar. İttilafçılar, propogandalarını somutlaştırmak adına çeşitli yalan haberlere tevessül ettiler. Başvurulan yalan haberlerden birisi; Seyyit Battalgazi Tekkesi'nin Şeyhi Şükrü Efendi'ye devletin, yani; İttihatçıların silah verdiğini, verilen silahların Kızılbaş köylülere dağıtıldığını, onlarında Sünnileri öldüreceği haberi halka yayılmıştı. İttilafçıların amacı, Eskişehir'in köylerinde seçim günü İttihatçılara karşı isyan çıkarıp halkı yanlarına çekme arzusuydu. Ayrıca, 31 Mart İsyanının aktörlerinden bazı kişilerde, köyleri din adamı kılığında gezerek, halkı İttihatçılara karşı eylemde bulunmaya teşvik ediyorlardı (Güneş, 1992:471).

Hakikat muharirlerinden Kâzım'da İttilafçılar din üzerinden köylü halkı kandırarak oy alma girişimini sert bir şekilde eleştirmiştir. Yazısında köylü halka seslenerek oyuna gelmemelerini, İttihatçıların seçilmesiyle din elden gitmeyeceğini belirtmiştir. Halkın kendilerine oy vermelerini, ayrılıklara düşmemelerini öğütlemiştir. Yazısında; “Vatanımızın, Kur'anımızın, dinimizin, imanımızın düşmanları ile itilaf ederek bizi mahvetmek istiyorlar. Allah-ı Azîmü's şân'ın ism-i celâline yemin ederim söylerim ki bunlar fesaddır, müretidir. Din düşmanıdır, devlet hükümet hainidir. Çünkü bunlar Bulgar ile, Rumlar ile ittifak ettiler, bizi mahvetmek için Başka bir şey değil! Bunun için bu hainlerin ittifâkına karşı bizim İttihâd-ı ümmed cemiyetimiz var,” cümleleriyle halkın kendilerinden ayrılmamaları gerekliliğine vurgu yapmıştır (Kâzım, 14 Mart 1912: 3).

Eskişehir Kırka köyünde yapılan seçim için eski muhtar Artin Efendi ve Mehmed Bey tayin edilmişti. Usûl gereği seçim heyeti tüzüğü okur. Henüz

seçim işlemlerine başlanmadan ortalık karışır. O sırada Kâtip Hamdi Bey ve Artin Efendi darb edilerek parası gasbedilir. Bu arada Hamdi Bey, 700 kişinin elinden kaçarak samanlığı saklanır. Hamdi Bey'in bulunduğu samanlığı yakmaya çalışmışlar; fakat bunda başarılı olmamışlardır.

Seyitgazi köyündeysen, Hakikat gazetesinden Mestan İsmail Bey ve Hakkı Efendi görevli olarak bulunmuştur. Seçimde yapılması için Seyit Battal Gazi Tekkesi tarafları kararlaştırarak, otuz kırk oy sandığa atılır atılmaz hiçbir neden yokken jandarmalara doğru ateş etmeye başlamışlar. Bu sırada, Mestan Bey ve Hakkı Efendi sandığı kaldırarak seçime son verdiler (Hakikat, 14 Mart 1912: 2).

Olaya sebep olanlar, 31 Mart hadisesinde firar eden mürteci (gerici) Abdurrahman Hoca Fakıoğlu Süleyman Efendi, Karakatip Mehmed oğlu Nazif olduğu bilgisi alınmıştır.

Dereköy'de İttılafçıların başkanları mürteci Mehmed adlı şahsın teşvikiyle seçim heyetine sebepsiz yere silah gösterek jandarmaların silahları gasbedilmiş ve seçim memurları hapsedilerek tüm gece tehditler altında gece geçirmişlerdi.

Eskişehir seçim bölgelerinde yaşanan bu kanlı ve feci hadiseler gazete tarafından şu şekilde kınanmıştır: “Türlü dinî, vicdani tahrikatları ile köylüyü, din kardeşlerini birbirine düşüren itilafçılar biraz gayret daha yapacak olursa ise vatanı Yunan, Bulgar eline teslim edeceklerine şüphe yoktur. Yukarıdan aşağı mahalleye doğru icmâl ettiğimiz vekâiyi sırf melûn erazilin eser-i teşviki olduğu gün gibi meydanda iken, bunda da berâatlerine çare armaya kalkarsa ikinci bir denaeti irtikab etmiş olacaklar. Artık bu hüküm kâbil-i temyiz ve istinâf değildir. Zirâ binlerce delil ile sâbit etmiyor. Yarın huzûr-ı hâkimde gene söyleyeceklerdir” (Hakikat, 27 Mart 1912: 2).

Gazetenin muharrirlerinden Mehmet Tefvik, 29 Mart 1912 tarihinde gazete sütununda kaleme aldığı yazıda seçime dair görüşünü dile getirmiştir. Memlekette yaşanan üzücü hadiselerle değinir. İttılafçıların 35'inci maddenin açılımının otuz rakamını oruç, beş rakamını namaz olarak halka yorumlamasına sert bir dille eleştirir. Bunu gülünç bir komedi oyununa benzetir (Tefvik, 1912: 2).

Hürriyet ve İttılafçılar seçimde propaganda sözcükleri “Siz Müslüman değil misiniz, hamdolsun Müslümanız, haydi öyleyse yeni fırkaya!” şeklindedir. Gazetede, bu propoganda şekli; şu ağır sözlerle tenkit edilmiştir:

“Hürriyet ve itilafçıların her yerdeki propagandaları işte bu şekildedir. Bu müfsidlik kart babaları olan Volkancıların sanatı olduğu için yeni bir şey değildir. Fakat Volkancılarla, torunları bulunan Hürriyeti İtilafçılar arasında göze çarpan bir fark vardır. Volkancılar, yalnız dinî alet ederek koca bir ihtilal çıkarmışlardı. Bunlar ise bir taraftan yine dini alet etmekle beraber diğer cihetten dini ortamdan kaldırmaya uğraşıyorlar! Meselâ bu çığırktanlardan birisi bize gelse de aynı yerden ötese dese ki: Siz Müslüman mısınız? Hamd olsun cevabını alınca, tabii öyle ise haydi yeni fırkaya! Demeyecek mi? O vakit biz herifin yakasına yapışıp aynı suâli kendisini sorardık: Sen Müslüman mısın? derdik, hani ya bir evet! dedi mi, artık elimizden kurtulamazdı! Mademki: Müslümânsın a hain nasıl oluyorda bugün Müslümanlığı yeryüzünden kaldırmaya çalışan İtalyanlarla, Bulgarla, Yunanlılarla ele ele verdin? Mademki: müslümansın be itoğlu it! Müslümanlığın en büyük hadimi olan mübeccel bir İslâm unsuruna, Türklere, (köpek) diyen boşo ve Kozmidi'nin tellâlığını yapıyorsun? Mademki: Müslümansın a münâfık! Şeyhin cenâzesini kiliseye gönderip de katolik ayinî üzere takdis ettirenlerin niçin çığırktanlığını kabûl ettin?” (Hakikat, 5 Mart 1912: 3).

3.4. Eskişehir'deki İrticai Olayların Aktörleri: Zeytinoğulları ve Hacı Veli Efendi

Eskişehir'de yapılan seçimlerde yaşanan hadiselerin aktörleri, Zeytinoğullar adıyla bilen nüfuzlu bir ailedir. Zeytinoğullarının muhalifler için yaptığı en önemli icraatlardan birisi Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın Eskişehir şubesininin açılması sağlamalarıdır. Ayrıca, Hakikat gazetesinin sahibi ve başmuharriri Mestan İsmail, Eskişehir'de yaşanan kanlı ve feci olayların müsebbibinin de Zeytinoğullarının olduğunu ileri sürmüştür. Mestan göre, Zeytinoğulları her dönemin şartları neyi gerektiriyorsa ona göre politika belirlediklerini belirtir. Abdülhamid döneminde memlekette istibadadı temsil eden ve Abdülhamid hükümetinin mezalimini Eskişehir'e tattıran Zeytinoğullarıdır. Aynı zeytinoğullar Meşrutiyet ilân edildikten sonra

Abdülhamid'in esaretinden kurtuldukları için Eskişehirliilere müjdeleyende onlardır (Mestan, 1 Nisan 1912: 1).

İsmail Mestan, gazetenin 11 Mart 1912 tarihindeki nüshasında Eskişehir'de açılan Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın şubesinin Zeytinoğulları tarafından desteklediğine değinmiştir. Zeytinoğullarını meydana getiren kardeşlerin fikirlerini ve emellerini aydınlatmaya çalışmıştır. İsmail Mestan şu soruyu okurlarına sorarak yazısına cevap bulmaya çalışır: "Derici Hacı Veli, Tüfekçinin Mehmed, Yorgi Mizancidis, Hristaki Suvaidis gibi bugün memleketimizde bir muhalif parti meydâna getirenlerin belli başlıları, Zeytinoğullarının maksadları hilâfına bir yapabilirler mi yoksa bu kuklaları oynatan el Zeytinoğullarının elinden ibâret midir?"

İsmail Mestan, okuyucuların bu suallere cevap vermelerini etraflıca düşünmeleri gerektiğini belirtir. Zeytinzâde Hasan Efendi koyu bir İttihatçı olduğunu, küçük kardeşi Said Efendi'nin kendisini İttilafçı olarak belirttiğini ve Tevfik Efendi'nin de kendisini tarafsız olduğunu öne sürdüğünü söyler. İsmail Mestan perde arkasında yaşanan olayları tüm çıplaklığıyla teşhir etmeye çalışmıştır.

Zeytinoğulları eski devrin terbiyesini görmüş şahıslardır. Eskiden bunlar Abdülhamid döneminin en nüfûzlu adamlarından olan Kabasakallar ve Memduhların gücünden istifade etmeyi bilmişlerdi. Kabasakallar ve Memduhlar, birbirine karşı iki guruptu. Bu iki gurubun yanında olmak ve olmamak mümkündü. Fakat her ikisinde adamı olmak; para, rüşvet vermek sâyesinde mümkün olurdu, işte Zeytinoğulları her iki tarafın gücünden zenginlikleri sayesinde yararlanmıştı. Mestan, şimdi de kardeşlerin; İtilafçıların ve İttihatçıların yanında dururkende aynı yola tevessül etiklerini belirtir. (Mestan, 1912:1).

Hakikat gazetesinin muharrirlerinden Ahmet Şerif, Eskişehir'deki meydana gelen olayları düzenleyen Hacı Veli Efendi'yle ilgi yazı kaleme almıştır. Yazıda, Zeytinoğullarıyla bağlantıları açıklar ve 31 Mart Hadisesinde yaşanan irticai faaliyetlerin Eskişehir'de de yaşındığını belirtir. Ahmet Şerif, Hacı Veli ve yaşanan irticai faaliyetleri şöyle detaylandırır.

Ahmet Şerif; Eskişehir Hürriyet ve İtilaf kulübü reisi Hacı Veli, kayınbiraderi Abdülgani, Eskişehirli Hacı Hasan; Seyitgazi hadisesinin başlatanlardan Kara Kâtip Mehmed Efendi tarafından çıkan olayları, irticai bir hadise olarak nitelendirilir (Şerif, 5 Nisan 1912: 3).

Ahmet Şerif'e göre; İstanbul'da 31 Mart' da yaşanan neyse, Eskişehir'deki bu hadise de aynıdır. İstanbul yüzbinlerce kişinin yaşadığı bir yerdir. Eskişehir ise bir kazâdır, hadiseyi 31 Mart hadisesi gibi olarak düşünülmesi gerektiğini vurgular. Çünkü sebepleri hep aynıdır. 31 Mart'ta "Vahdetî ve hempâlar"ı ne yapmışsa Eskişehir'de de Hacı Veli ve arkadaşları aynısını yapmışlardır. Eskişehir Osmanlılığın ve Türklüğün istingâhını teşkil eden bir yerdir ve hilâfet ve saltanat makamına bağlıdır. Fakat Hacı Veli gibi adamlar çıkararak halkı örgütleyip silahlandırmaya çalışmıştır. Bunu yaparken de dini kullanmaktan çekinmemiştir. Eskişehir'de Hürriyet ve İtilaf kulübü, Meclis-i Mebusan'ın feshedilmesinden sonra açılmıştır. Bu cemiyetinin reisi; Hacı Veli'dir. Bu kişi Eskişehir'de Zeytinoğulları isimli zengin ailenin sadık bir adamıdır. Onların sayesinde deri ticareti işine girmiş ve zengin olmuştur. Ayrıca, Eskişehir Ticaret Odasının da başkanlığına onların destekleriyle geldiğine, dikkat çekmiştir (Şerif, 1912: 3).

Ahmet Şerif, "Hacı Veli ilk günlerde işe başlamış. Bugün Hacı Veli'nin Sancağı denilen bayrak daha kulübün açılmasından bir gün evvel imal edilmiş, Hürriyet ve İtilaf Kulübü'nün en mühim yerine asılmıştır. Kulübün mudavimleri Hacı Veli'nin bayrağı neredeyse biz oradayız diyerek alanen bağrirlarmış. İrtica hadisesi merkezde ve kazanın her tarafından meydana gelmiş bazı yerlerde daha feci olmak üzere aynı suretle başlamış ve aynı safhaları yaşamıştır. Seçimde görevli memurları çoğu ve jandarmalar yaralanmış dövülmüştür. Her yerde kadınlar ve çocuklar da kullanılmıştır". Bu olay, 31 Mart hadisesinin bir tekerrürü olduğunu yinelemiştir (Şerif, 1912: 1).

İsmail Mestan 8 Nisan 1912 tarihinde yayınlanan gazete nüshasından Eskişehir'de yaşanan olayların arkasındaki isimleri şöyle anlatmaktadır.

"Eski hafiyelerin bir araya toplanıp yeni bir fırka yapıldı. Bu heriflerin harekâtı Volkancılarinkinin tıpkısı hatta daha geniş çaptasıdır. Volkancılar yalnız bir orduyu ifsâd ederek ayaklanmışlardı, bunlarsa bütün milleti isyân

ettirmeye savaşıyorlar!” zira aynı eller çalışıyorlar, aynı tarzda uğraşıyorlar aynı hedefe saldırıyorlar, aynı cehaleti körüklemeye çalışıyorlar. Biz bu sözleri söylerken irtica olayı ilk defa Eskişehir’de patlak vereceğini düşündük. Çünkü dört yıl evvel Eskişehir’de bir hükümdar hayatı yaşayagelmiş olan Zeytinoğulları öteden beri yerleştirdikleri nüfuzdan istifadeye çalışacakları öngörüsüdür. Hatta hükümetle bir muahade akdine kadar gitmişlerdi. Eskişehir’de teşkil ettikleri İtilaf şubesinde binlerce kişi bulunmakta ve Zeytinoğullarının bir emriyle hepsi ölüme can atacak kadar gözleri karaydı. Ayrıca halkı da kendiler yanlarına çekmek için halkın dini hisleriyle oynuyorlardı. Hükümetin gönderdiği memurları döven, tahkir eden, kanunu dinlemeyen, jandarmasını yaralayıp silahını elinden alan, hakaretler savuran Zeytinoğlu Tevfiktir. Zeytinoğullarından eski Kütahya mebusu Hasan Tahsin Efendi seçimde kendiliğinden İttihat ve Terakki adına adaylığı koymuştur. Bu şahıs itilafçılığı ihtilâlcilik şekline sokan mürtecilerin namzedidir. Eskişehir’de yaşanan irtica olayının üç âmili vardır: Zeytinoğulları, hafiye Mehmed Ali, hafiye eczacı Ömer’den ibarettir. Diğerleri kâmilten ne yaptığını bilmez bir âletten ibarettir,” diyerek Zeytinoğullarının Eskişehir’deki faaliyetlerini aydınlatmıştır (Mestan, 1912: 1).

3.5. İtilafçı Gazete “Nimet”le Polemikler

Hakikat gazetesinin 1912 seçimlerde polemige girdiği gazetelerin başında Nimet gazetesi gelmekteydi. Nimet gazetesi, Hürriyet ve İtilaf Fırkası’nı destekleyen yayınlarda bulunmaktaydı. İttihat ve Terakki Fırkası aleyhinde yaptıkları eleştiriler ve diğer haberler karşısında, Hakikat gazetesi karşı yayınlarla cevap vermiştir.

Hakikat gazetesi, Nimet isminden dolayı cinsiyetçi bir yaklaşımla, Nimet gazetesini yeren haberler yapmıştır. Örneğin, 19 Nisan 1912 neşredilen nüshasında “Nimet’in Kahbeliklerinden” başlıklı yazıda şu ifadeler yer almıştır.

“Kahpeliğin iki şartı vardı: Utanmak bir, iftira etmek, yalan söylemek iki... İşte bizim (Nimet)Teyze! Bu şartlar bi-hakkın yerine getiriyor: Geçenki nüshasında Eşref Çavuş nâmında birisinin kapısına sırf merkumun İtilafçı olmasından dolayı İttihatçılar tarafından kurşun atıldığı yazılıyordu. Halbûki merkûm Eşref Çavuş’un bu memlekette ne evi, ne de kapısı vardır. Atılan

kurşun kayınpederi bulunan Büyük Kerem Ağa'nın kapısındadır Kerim Ağa ise İttihat ve Terakki'nin en faâl, en fedakar, en sâdık azasıdır. Kurşunu atan da komiserliğin tahkikatı neticesinde anlaşıldığına göre çalgıcılıkla iştiğâl eden Kıbtî taifesinden bir külhânbeyidir. Nimet Teyze'nin yalanları bununla kaçınıcı olduğunu unutuk. Şâyed yalan bir lanet halkası olsaydı. Nimet Teyzemiz şimdiye kadar Çenberli Taş'a dönerdi!" (Hakikat, 19 Nisan 1912: 2).

Hakikat gazetesinin 3 Nisan 1912 neşredilen nüshasında yine cinsiyetçi bir söylemle Nimet gazetesi şu şekilde eleştirilmiştir:

"Şehrimizde türeyen Nimet Hanım muhâlefet çengiliğine başlayarak dün garib bir hava çalışıyordu: Hacı Veli'nin yerine mehterbaşılığını deruhde eden meşhûr jurnalcılardan Eczacı Ömer nâmındaki utanmaz mahluk, Eskişehir'deki müntehib-i sâni namzedlerinin ekseriyetle kendi fırkalarından çıktığını ilân edecek derecede bir hayasızlıktan bulunuyor. Suratlarına tükürmek, balgam atmak da kâr etmeyen bu kepâzelere karşı söylenecek söz bulamaz olduk behey rezil! Bugün Eskişehir'de çıkacak olan 61 müntehib-i saninin tam kırk dört tanesi İttihad ve Terakki nâmzedleridir. İtilâf namzedi olarak çıkanlar da peyderpey gelip İttihâd'a re'ye vereceklerini yeminlerle temin ediyorlar. Şu halde ekseriyet dediğiniz kimlerdir? Maskarılığ, kepezeliği, reziliğe bir türlü doyup bıkmayacak mısınız?" (Hakikat, 3 Nisan 1912:1).

4. Sonuç

Eskişehir kazasında yapılan seçimler sonucunda, İttihat ve Terakki Fırkası adına Abdullah Azmi ve Nâil Beyler milletvekili seçilmiş ve 17 Nisan 1912 tarihinde meclise iltihak etmişlerdir.

Türk demokrasi tarihinde, 1912 Osmanlı Mebusan Seçimleri; yaşanan feci ve kanlı olaylar nedeniyle "sopalı seçim" olarak adlandırılır. II. Meşrutiyet devriyle birlikte özgürlükçü bir ortam yakalanmıştı. Fakat bu özgürlükçü ortamda demokrasi bilincinin tam ve kesin bir şekilde vasil olmadığı da görülmüştür.

II. Meşrutiyet döneminde neşredilen gazete ve mecmuaların sayısında artış yaşanmıştır. Eskişehir'de yayın hayatına başlayan Hakikat gazetesi, döneminin özgürlükçü ortamında neşredilmeye başlanmıştır. Hakikat gazetesi,

yerel bir gazete gibi görünmesi karşın, İttihat ve Terakki Fırkası'nı destekleyici yayın anlayışını benimsemiştir.

Hakikat gazetesi, II. Meşrutiyet dönemindeki siyasî konuları sıklıkla gazetenin sayfalarında haber olarak sunmuştur. Bu konulardan birisi de Eskişehir'de yapılan seçimler olmuştur. Seçim öncesinde ve seçim sürecinde Hakikat gazetesi bilgilerini okuyucularına paylaşmıştır.

Hakikat gazetesinde siyasî konular dışında, eğitim, kültür, kadın, ekonomi gibi konuların gazetede yer aldığı da görülmüştür. Hakikat yerel bir gazete olmasından dolayı; gazete sayfalarında, memleketin çeşitli vilayetlerinden gönderilen mektuplar neşredilmiştir. Ayrıca, İttihatçı bir gazete olan Tanin gazetesinden de iktibas yoluyla yazılar paylaşılmıştır. Bu yazılarla, Hakikat gazetesi İttihat ve Terakki Fırkası'na yakınlığını göstermiştir. Dahası, seçimler sırasında İstanbul'daki yazarların bakış açısı, düşünceleri okuyuculara aktarılmaya da çalışılmıştır.

1912 seçimlerinde, muhalif parti olan Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın seçimde dini siyasallaştırdığıyla ilgili haberler gazetenin sayfalarına taşınmıştır. Hakikat gazetesinin okuyucu üzerinde algı yaratmak için kullandığı sözcüklerin başında "irticai" sözcüğü gelmektedir. Gazetenin kullandığı dinî söylemler arasında "yobazlar", "mürteciler" gibi sözler dikkat çekmektedir.

Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın yayın organı olan "Nimet" gazetesiyle giriştikleri polemiklerde gazetenin cinsiyetçi bir söylem kullanması göze çarpmıştır. Gazetenin sıklıkla kullandığı söylemler arasında "Nimet Teyze", "Nimet Hanım", "elinin hamuruyla" "erkek işine girişme," gibi ifadeler ön sırada gelmektedir. Bu ifadelerin kullanılmasındaki amaç, diktomatik bir zihniyet üzerinden muhalif bir fırkayı güçsüz duruma düşürmektir.

KAYNAKÇA

- Ahmad, F. (2013). *İttihat ve Terakki (1908-1914)*, 9. Baskı, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Ahmed Şerif. (1912, 5 Nisan). Hacı Veli'nin Bayrağı, *Hakikat*. s. 1.
- Aydın, M. A. (2001). Kânûn-i Esâsî, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. XXIV, 328-330.
- Cotteret, J. (1991). *Seçim Sistemleri*, 1. Baskı, A. Kotil, (Çev.), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Çavdar, T. (1991). *İttihat ve Terakki*, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Çavdar, T. (1995). *Türk Demokrasi Tarihi (1839-1950)*, 2. Baskı, İmge Kitabevi, İstanbul.
- Güneş, İ. (1992). 1912 Seçimler ve Eskişehir'de Meydana Gelen Olaylar, *Belleten*. C. LVI, S. 216. Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Güneş, İ. (1997). *Türk Parlamento Tarihi Meşrutiyete Geçiş Süreci, I. ve II. Meşrutiyet*, C. I, Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları, Ankara.
- Hasköylü İbrahim. (1911, 27 Aralık). Perde Arkasından, *Hakikat*, s. 2.
- İmzasız. (1911, 7 Şubat). Hakikat'in Maksadı, *Hakikat*, s.1.
- İmzasız. (1911, 29 Aralık). İttilaf Müzakeresi mi? Tazminat-ı Harbiye Talebi mi?. *Hakikat*, ss. 1-2
- İmzasız. (1912, 5 Mart). Siz Müslüman Değil misiniz?, *Hakikat*, s. 3.
- İmzasız. (1912, 20 Mart). İttihad ve Terakki'nin Şanlı Galabesi, *Hakikat*, s. 3.
- İmzasız. (1912, 22 Mart). Göğüs Göğüse Çarpışıldı, *Hakikat*, s. 1.
- İmzasız. (1912, 26 Mart). Bizde İntihabata Başladık, *Hakikat*, s. 3.
- İmzasız. (1912, 27 Mart). İtilafçılar! Biraz Gayret Daha!, *Hakikat*, s. 2.
- İmzasız. (1912, 2 Nisan). Nimet'in Kahpeliklerinden, *Hakikat*, s. 2.
- İmzasız. (1912, 3 Nisan). Heriflerin Tekmil Sermayesi Utanmamaktan İbaret!, *Hakikat*, s. 1.
- İmzasız. (1912, 22 Aralık). Mühim Bir Karar, *Hakikat*, s. 2.
- İnalçık, H. (2016). *Devlet-i Aliyye (Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-IV)*, 2. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Kansu, A. (1995). *1908 Devrimi*, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Karpat, K. H. (2014). *Türk Demokrasi Tarihi*, 5. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul.

- Kâzım. (1912, 14 Mart). İmzasız Kağıt ve Gazete Yollayana. *Hakikat*. ss. 2-3.
- Keklikyan. (1912, 26 Mart). Kimleri Mebus İntihab Edeceğiz. *Hakikat*. s.1.
- Koloğlu, O. (2015). *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*, Pozitif Yayınları, İstanbul.
- Mardin, Ş. (2011). *Jön Türklerin Siyasî Fikirleri (1895-1908)*, 17. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Mehmed Nuri. (1911, 20 Aralık). Her Kafadan Bir Ses, *Hakikat*, s. 2.
- Mehmed Tevfik. (1912, 29 Mart). İntihabda İttihad ve İttilaf, *Hakikat*, s. 2.
- Mestan İsmail. (1911, 5 Mart). Bizde Kadınlar, *Hakikat*, s. 1.
- Mestan İsmail. (1911, 18 Aralık). Yeni Fırka Doğarken-1, *Hakikat*, s. 1.
- Mestan İsmail. (1911, 20 Aralık). Yeni Fırka Doğarken-2. *Hakikat*, s. 1.
- Mestan İsmail. (1912, 10 Ocak). 35'inci Maddenin Muhalifler Niçin Bu Kadar Muarız Bulunuyorlar?. *Hakikat*, s.1.
- Mestan İsmail. (1912, 11 Mart). Bütün Eskişehir Ahalisyle Açık Bir Hasbihâl, *Hakikat*, s. 1.
- Mestan İsmail.(1912, 1 Nisan). Eskişehir'in 10 Mart Hadisesi ve Zeytinoğlunun Son Melâneti, *Hakikat*, s.1
- Mestan İsmail. (1912, Nisan 8). Eskişehir'in 10 Mart Hadisesi, *Hakikat*, s.1.
- Nesimi, A. (1977). *Yılların İçinden*, 1. Baskı, Gözlem Yayınları, İstanbul.
- Olgun, K. (2002). II. Meşrutiyet Devri Hâkimiyet-i Milliye Mücadelesinde Önemli Bir Dönem: 1912 Meclis-i Mebusanı ve Faaliyetleri, *İlmi Araştırmalar*, 111-133.
- Olgun, K. (2014). 2. Meşrutiyet Dönemi Seçim Sistemi ve 1912 Seçimlerinde İzmit Sancağında Uygulanışı, *Tarih Dergisi*, 139-154.
- Oral, S. (2007). *Siyasi Tarihi (1918-1984)*, 2. Baskı, İmge Kitabevi, İstanbul.
- Takiyüddin, M. (1911, 19 Şubat). Siyaset: Gizli Parmaklar. *Hakikat*, s. 1.
- Tunaya, Z. (1988). *Türkiye'de Siyasî Partiler: İkinci Meşrutiyet Dönemi*, 2. baskı, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Uyar, H. (2012). *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*, 1.baskı, Boyut Yayınları, İstanbul.
- Varlık, M. B. (2003). Eskişehir Basın Tarihi Üzerine Bibliyografik Notlar, *Kebikeç Dergisi*, 185-188.
- Zürcher, E. J. (2013). Millî Mücadelede İttihatçılık, 8.baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- www.britannica.com/topic/election-political-science, Erişim Tarihi: 20.10. 2020.